

Mária
Danthine Dopjerová

Francúzsko perom a štetcom

*Po stopách
umelcov*

slovar

À Alice,
Mathieu et Michel

Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2025

ISBN 978-80-556-6779-9

Úvod

Camusov *Cudzinec*, keď blízky v rodine zomrie, Simone de Beauvoir čakajúc na výsledky magnetickej rezonancie, cez obednú prestávku popri excelových tabuľkách s poistnými hodnotami niekoľko strán *Diabla v tele* od Raymonda Radigueta, v čakárni u zubára desať strán o živote Camille Claudel. Ráno pri sporáku čakajúc, kým káva v kotógu začne bublať, kúsok *Doktora Pascala* od Zolu. Cestovať vlakmi, lietadlami, metrom, sedieť v kuchyni, piť čaj z 21. okienka adventného kalendára a čítať Duška. Chvilami zdvihnúť oči, sledovať sýkorky v krmidle a otočiť ďalšiu stránku *Detí v daždi*. O tanci starej mamy v drevenej izbi, o kráse tanca, pri ktorom ľudia plačú, čítať ráno v parížskom metre.

Kde je realita? V hrkotavom metre, sychravom ráne, nezobudených očiach, v ťažkom ruksaku, o ktorý sa mi opiera neznáme dievča, alebo v tom tanci starej ženy? Tancovala by rovnako, keby som tú pasáž čítala na pláži v Normandii, v Piešťanoch na foteli pri bielej knižnici, pod viničom na nalomenej mramorovej doske, ktorú majú rodičia namiesto záhradnej lavičky, alebo tancuje takto, len keď o nej čítam v parížskom metre? Jej tanec v mojej hlave ostáva, keď zavriem knihu a vystúpim na zastávke Motte-Piquet Grenelle, keď kráčam okolo prázdnych terás kaviarní, jej tanec je stále so mnou, keď v práci zapájam káble na počítači. Aký by bol môj deň bez toho tanca? Rovnaký? Úplne iný? Ako by znela veta od Annie Ernaux „*Aké zvláštne, že nevieme, v ktorej chvíli by sme boli najšťastnejší*“, keby som ju prečítala inde ako v kaviarni Le Pierrot?

Viem, ako chutí Stendhalov *Červený a čierny* v Melku pri marhuľovom džúse, Gionov *Husár na streche* v horúčave talianskej Matery a jeho kniha *Kéž tonu v radosi* pod figovníkmi

provensalského leta v dedine La-Roche-Saint-Secret. K tichým ránam na ostrove Elba patria Montesqueuove eseje, Kafkov *Proces* na terasu v Gallipoli, po stopách Arthura Rimbauda treba nasadnúť na vlak do Charleville-Mezières. Françoise Sagan hovorí o tisícoch listov lipy, chvejúcich sa nad jej hlavou, a každý jeden z nich sa jej zdal novým prichádzajúcim šťastím.

Našími očami a tým, čo sme prežili, precítili, meníme texty kníh, ktoré čítame, obrazy, na ktoré sa dívame, aj tóny skladieb, ktoré na koncertoch v kaplnkách a katedrálach počúvame. Svojím pohľadom a krokmi svojich nôh meníme územia, po ktorých kráčame. Nové, dosiaľ nepoznané miesta si osvojujeme cez vypité limonády a penivé mušty, cez zachytené útržky viet, cez strany kníh, ktoré tam kdesi na lavičke pod platanom prečítame. Ako v roztopašnej hre sa naše kroky snažíme vložiť do odtlačkov stôp zanechaných z minulosti. Po chodbách gymnázia v Charleville chodil Arthur Rimbaud, v hostinci v Auvers-sur-Oise možno za týmto stolom sedával Vincent Van Gogh, na balkóne v Chatou namaľoval Renoir *Obed lodníkov*. Na rozkývaných dlaždiciach v Château-Thierry si možno rozbil koleno chlapec Jean de La Fontaine, ktorý ešte nevie, že jeho bájky sa budú čítať na celom svete. V dome zarastenom brečtanom v Neuville-le-Château žila svoju spisovateľskú samotu Marguerite Duras a dve veže domu v Médane Émile Zola pristaval vďaka predaju práv na knihy *Germinal* a *Nana*.

Toto sú príbehy o tom, ako si miesta podávajú ruku s časom, ľudia s miestami, knižné príbehy s realitou. Príbehy, ktoré hovoria, že to, čo vidíme, je dôležitejšie ako to, čo sa na danom mieste nachádza.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Parížske vrstvenie

Médan a Émile Zola

Mnohí kričia, že Paríž už nie je Parížom ako kedysi, porovnávajú včera a dnes, vraj pred desiatimi, sto, dvesto rokmi mal krajšiu atmosféru. Turisti hľadajú kaviarne, kde znejú zvuky šansónov, ženy v Paríži by mali nosiť baretky a deti utekať ulicami s bagnetami pod pazuchami, na mostoch by sa zalúbené dámy v dlhých šatách mali bozkávať s mužmi v tmavých oblekoch. Mnohým na Paríži nesedí, keď tu vidia rôzne etniká, jazyky a národnosti, hoci sami sú etnikom a ani nehovoria po francúzsky. Tolíkí najlepšie vedia, čo do Paríža patrí a čo nie, a je im jasné, v ktorom momente, v ktorej štvrti Paríž prestáva byť Parížom.

A pritom... Paríž je plný adries a odkazov z minulosti. To, čo inde nachádzame po kvapkách ako skryté poklady zašlých čias, to, čo všade inde treba objaviť, zistiť či náhodne na to nájsť, Paríž silno koncentruje. Aj dnes sa tu nachádzajú brány pre koče s koňmi za vchodmi haussmannovských budov, dlhé zdobené balkóny, točité schodiská s opotrebovanými schodmi, po ktorých sa kráčalo desaťročia, storočia. Paríž je vyskladaný z miest, kde žili, spali, písali, maľovali, milovali, hádali sa, pili kávu a absint, a niekedy nemali čo jesť, kričali na deti a uspávali ich, nasadzovali si klobúky na hlavy, objednávali fiakre, zúfali a potom zas verili, vracali sa a opäť odchádzali. Balzac, Zola, Hemingway, Sartre, Simone de Beauvoir, Picasso, Breton, Sarah Bernhardt a nekončiaci zoznam mnohých ďalších. Na vrstvy vychodených stôp môžeme nanášať iné nánosy, prekryvať ich, parížske ulice nám budú stále do kroku vracat' ozveny z čias minulých. Budeme sa dotýkať múrov, ktorých sa dotýkali aj oni, kráčať po chodníkoch, po ktorých kráčali, lakte budeme klásť na stoly, za ktorými jedávali a pili Colette, Honoré de Balzac, Victor Hugo. Budeme sa zastavovať na rohoch ulíc, na miestach,

kde sa stretávali, tajne i verejne milovali, ponáhľať sa po bulvároch, po ktorých sa vozili v kočoch, nazerať za brány, do ktorých vchádzali, usádzať sa v lôžach Opery Garnier, z ktorých si vysielali tajné signály a pohľady spoza vejárov, predĺžené o tých pár nebezpečných sekúnd. Stanica Saint-Lazare bude stále miestom, kde Claude Monet zastavil vlakovú premávku, aby mohol na obraze zachytiť lokomotívu v rannom svetle. Bulváre od Víťazného oblúka k Pantheónu budú stále bulvármi, po ktorých 1. júna 1885 za truhlou s Viktorom Hugom kráčali dva milióny ľudí a cintoríny Père Lachaise, Montparnasse, Montmartre budú miestom večného odpočinku tých, ktorí vytrvalo, umne, s bohatou náložou tých najrozmanitejších talentov a schopností tvorili Paríž.

Aj v dnešnom Paríži sa v decembrový podvečer vie prihodiť všeličo, posedieť si pri čiernom čaji v byte Borisa Viana a Ursuly Kübler na Montmartri, zaklopať na dvere Jacquesovi Prévertovi, sadnúť si na schody pri Panthéone na Montagne Sainte-Geneviève, kde Woody Allen natáča *Polnoc v Paríži*, v štvrti, kde sa narodil Émile Zola, ísť na predstavenie do divadla Théâtre des Mathurins, kde sa Albert Camus zoznámil s Mariou Casarès.

Mali sme čierne šaty a lodičky, farebné hodvábne šály a silné parfumy, stáli sme pred hotelom Ritz na námestí Place Vendôme, nazývali sme sa priateľkami Marcela Prousta, chodili po jeho stopách a zároveň tak trochu stopovali aj Émila Zolu, v metre sa rozprávali o *Šťastí dám*, presúvali sa od obchodného domu Lafayette k Samaritaine. Pri pohľade na zelený bronzový stĺp na Námestí Vendôme mi v mysli defiluje scéna zo Zolovho románu *Zabijak* so skupinou svadobníkov, kde pán Madinier rozšafne dámam navrhol, že im ukáže Paríž z výšky. Ako sa v prítomí toho úzkeho stĺpa museli jeden za druhým tlačiť, ako im bolo veselo, dámy pištali, páni ich štekli.

„A smiali sa z toho brucha tehotnej ženy, s úžasnou veselosťou, ktorá otriasala stĺpom. Slečna Remanjou sa bála vyjsť zo schodiska, nakúkala cez dvierka. Pani Lerat, odvážnejšia, prechádzala po úzkej terase, pritískajúc sa k bronzu kupoly. Muži,

poblednutí, sa dívali na námestie. Človek má pocit, že je vo vzduchu, nad všetkým... M. Madinier im odporúčal dvihnúť zrak, upriamiť ho do dialky; to zabráňovalo závratom. A prstom ďalej ukazoval na Invalidovňu, Panthéon, Notre-Dame, vežu Svätého Jakuba, kopce Montmartru. Slečnu Lorilleux napadlo sa spýtať, či dovidieť na Boulevard de la Chapelle, k predajcovi vín, kam sa chodievali najesť, do Moulin-d'Argent. A tak desať minút hľadali, hádali sa, každý umiestňoval predajcu vín na iné miesto. Paríž, okolo nich rozťahoval svoju šedú nekonečnosť do modrastých dialok, do svojich hlbokých údolí, kde sa vlnili strechy, celé pravé pobrežie bolo v tieni, pod veľkým franforcom medeného oblaku, a z okraja toho oblaku lemovaného zlatom sa rozlieval široký lúč, ktorý prskotom iskier zapaloval tisíce okien ľavého brehu, svetlom odelujúc tento kúsok mesta na úplne čistej oblohe, umytej búrkou. “

(Émile Zola. Zabijak)

Odkedy som ako študentka prišla do Paríža, mesto som vníma-
la aj cez francúzsku literatúru. Cez romány Émila Zolu som
konfrontovala Paríž súčasný s Parížom z konca 19. storočia.
Modernú konštrukciu Forum des Halles, vo svojich útrobach
skrývajúcu nákupné centrá, bazén, reštaurácie, kiná, križovatku
mnohých liniek metra, som porovnávala s peripetiami postáv
Brucha Paríža, s usilovným, neutíchajúcim ruchom ľudského
mraveniska, s láskami, s chudobou a utrpením.

Zola sa sťažoval, že muži v Paríži čítajú málo, pretože
majú príliš aktívny život. „*V Paríži, napríklad, ak si muži z mon-
dénnych vrstiev kúpia nové romány, robia to len preto, aby ich
prelistovali a mohli ich večer v spoločnosti spomenúť, móda si vy-
žaduje, aby mal človek prečítaný román, ktorý práve vyšiel, tak
ako treba vidieť úspešnú divadelnú hru. Len ženy si môžu dovo-
liť strácať čas,*“ hovorí Zola. „*Ak sa im kniha zapáči, prečítajú ju
od prvej strany po poslednú. Tak vyplnia poobedňajšiu záhaľku,
kolísané množstvom sladkých snov, uspokojujúc svoju potrebu
ideálu, nepriznaných snov ich buržoáznej existencie.*“ (Ale by sme
mu dnes naložili!)

Syn, ôsmak na základnej, mal v povinnej literatúre *Šťastie dám*, a tak sme vo februárovú sobotu cestovali do Médanu. Vlak RER prechádzal cez mnohé západné predmestia Paríža, ďaleko za modernou štvrťou La Défense, aby nás dopravil do zelene tichej dediny, kde sme našli jeden hostinec, kostol v rekonštrukcii, kaštieľ a Zolov dom. Počas Svetovej výstavy roku 1878 sa Émile Zola chcel vzdialiť od ruchu Paríža, ale tak, aby zároveň nebol od mesta príliš ďaleko. V roku 1878 mu kniha *Zabijak* priniesla prvý úspech, vďaka ktorému si mohol kúpiť dom v Médane. Deviateho augusta 1878 v liste Flaubertovi napísal: „*Kúpil som dom, takú kľetku na zajace, medzi Poissy a Triel, v šarmantnej zastrčenej diere na brehu Seiny, 9 000 frankov, píšem vám cenu, aby ste nemali prílišný rešpekt. Literatúra zaplatila za ten skromný vidiecky azyl.*“

Verný zvyku *Nulla dies sine linea* (Ani deň bez napísaného riadka) štyri hodiny denne pracoval za širokým stolom v pracovni domu v Médane. Dvadsaťpäť rokov písal dvadsať kníh ságy *Les Rougon-Macquart*, cez vysoké okná pozeral do záhrady, za ktorou tečie Seina. Bol pracovitý, jeho knihy sa dobre predávali, a tak sa z malého vidieckeho domu postupne stalo sídlo pôsobiace ako kaštieľ. Podľa názvov kníh, vďaka ich predaju svoje sídlo rozširoval, majú názvy aj jeho jednotlivé časti, veža Nana, veža Germinal. Za štyri roky dvadsaťštyri podpisov u notára.

Cez vitráže prenikalo jesenné slnko a sprievodca, rozprávajúci s takým ohnivým zanietením, akoby Zolu a jeho manželku Alexandrine poznal osobne, nám vysvetľoval, že hoci sa manželia z chudobných vrstiev vyšvihli do materiálne pohodlného života, buržoázne spôsoby a pompu nemali radi.

V strede jedálne je stôl so šiestimi stoličkami, na podlahe červeno-čierna mozaika s geometrickým vzorom a strop je zdobený vzormi ľaliových kvetov. Za stolom na šiestich stoličkách trávil večery šesť spisovateľov. Počas večerov s bohatými hostinami tu vznikala zbierka poviedok, ktorú nazvali *Médanské večery*.

Maupassant, Huysmans, Hennique, Céard a Alexis spolu so Zolom písali poviedky, v ktorých chceli priblížiť, ako žilo

francúzske obyvateľstvo počas francúzsko-nemeckej vojny v roku 1870. Z týchto priateľských tvorivých večerov vzišla aj Maupassantova *Gulôčka*, ktorá je tiež povinným čítaním francúzskych školákov.

Vyššie dvadsať rokov pendloval Zola medzi Parížom a dedinou Médan. Zimy trávili s manželkou v Paríži, vo štvrti Batignolles, v apríli sa sťahovali do letoviska v Médane. V roku 1902, koncom septembra, sa vrátili po lete do Paríža, večer sa uložili spať a ráno ich našli oboch na zemi. Alexandrine sa podarilo zachrániť, Émila nie. Muž, ktorý nesúhlasil so Zolovou obhajobou Alfreda Dreyfusa, sa na smrteľnej posteli priznal, že upchal komín v Zolovej spálni.

Z Médanu som si priniesla záložku do knihy s vetou Émila Zolu „*La vérité est en marche et rien ne l'arrêtera.*“ (Pravda je v pohybe a nič ju nezastaví.) Syn si na hodine francúzštiny šplhol u pani učiteľky anekdotami zo Zolovho nielen tvorivého, ale aj zamotaného ľúbostného života vo vidieckom dome v Médane.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Veľkonočný gaštan

Lyon a Antoine de Saint-Exupéry

Železničná stanica v Lyone nie je dobre riešená. Nástupištia sú veľmi úzke na masu ľudí, ktorú musia obslúžiť. Pred príchodom vlakov sa tu tlačí milión ľudí, a keď vlak pristavia, váš vagón je vždy ako naschvál o dvesto metrov ďalej. Kliesnite si cestu aj s batožinou v tom množstve cestujúcich, ktorí sa tiež práve dali do pohybu, pretože ani ich vagón nie je na mieste, na ktorom sa práve nachádzajú. Do tejto pohyblivej masy na úzkom priestore sa vplietajú i tí, čo práve vystúpili z vlaku prichádzajúceho z Marseille. Na tabuli nad nami, v rozpise vlakov, ktoré pristavia potom, ako sa tomu nášmu podarí odísť, príde vlak do Saint-Maurice. Mojim do mobilov hľadiacim deťom hovorím, že do Saint-Maurice chodieval na prázdniny Antoine de Saint-Exupéry. Viete, ten, čo napísal *Malého princa*, bol pilotom a v štyridsiatich štyroch zomrel pri nehode, chodieval do rodinného rodinného zámku. Tam v zámockej záhrade sa celé leto hrávalo päť detí.

Na detstvo piatich súrodencov v Lyone a pri zámku v Saint-Maurice spomína Antoinova sestra Simone de Saint-Exupéry v knihe *Cinq enfants dans un parc* (Päť detí v parku). Očami staršej sestry vidíme chlapca, ktorý sa zabáva vyrábaním motorov na bicykle a zavlažovacích systémov. Keď jeho brat François ako pätnásťročný zomrie, bratovi nechá testament, v ktorom mu odkáže bicykel, motor a karabínu. Pod gaštanmi na námestí Bellecour v Lyone sa hrával s kamarátkou Réginou, tak ako sa Marcel Proust hrával na Champs-Élysées s Marie de Bénardaky. Simone de Saint-Exupéry v knihe spomienok píše, ako jar do Lyonu prichádzala cez gaštan na kraji námestia Bellecour. Každý rok okolo 25. marca sa zazelenal ako prvý v meste.

My sme sa na námestí Bellecour ocitli o niekoľko dní neskôr. Ôsmeho apríla ráno pred deviatou sme sa usadili v Café Bellecour. Gaštany boli už v sýtozelenom šate, kaviareň bola presvietená ranným svetlom, ktoré ťahalo z ponurých farieb do jarnej veselosti aj staré drevené stoličky a drevený pult, svetlo skákalo po obrazoch na stenách, dotklo sa *pains au chocolat* a croissantov v košíku na našom stole. Káva s mliekom ťahala aj mňa do lyonského dňa. Mladá štíhlučká čašníčka s dlhými nohami mala tvár lemovanú kučerami, jemná pleť, zasnívané oči, dohora vyhrnutý nos a plné pery pripomínali Malého princa. Aj moje dospievajúce deti si podobnosť s Malým princom všimli, poznamenali, že možno má vďaka tej podobnosti aj príplatok. Poobede sme sa do kaviarne s obsluhujúcim Malým princom v dievčenskej verzii vrátili na mentolové *diabolo*. Pred kaviarňou pod gaštanmi na vysokom bielom stĺpe sedí Malý princ s pilotom Saint-Exupérym. Dívajú sa z tej výšky na zelené gaštany, na miesto, kde sa kedysi Antoine ako chlapec hrával s bratom a sestrami. Teraz tu v rannom slnku stáli iní súrodenci: dievča v dlhom trenčkote spolu s bratom, ktorého výška ťahá k dvom metrom. Stáli sme v Lyone na mieste, kde sa v spomienkach Antoina a Simone hlásila Veľká noc. Na mieste, kde stál mladý gaštan na rohu Café de la Maison Dorée. Cestou do školy ho deti kontrolovali, či je na jar a Veľkú noc pripravený. V noci, keď sa Antoine budil na nárazy marcového vetra, myslel smutne na malý gaštan a jeho márnú snahu načas vyhnať svoje ryšavé puky polepené miazgou.

Sledovali sme itinerár *traboules* – lyonských pasáží zo 4. storočia, ja som diktovala názvy ulíc a čísla domov, syn nás viedol, dcéra robila instagramovú dokumentáciu. Kráčali sme úzkymi ulicami starého Lyonu, vchádzali do nenápadných dverí, ktoré sa akoby zázrakom na potlačenie otvárali a vťahovali nás do tajomných ponurých, pachmi presiaknutých chodieb, tie nás viedli na malícké nádvorcia obkolesené vysokými múrmi okrových farieb. Oranžové, žlté, červené vysoké múry smerovali naše pohľady k modrej oblohe. Pasáže vybudované v stredoveku slúžili obyvateľom z dolnej časti kopca de Fourvière, aby

sa mohli zásobiť vodou zo studní stredovekého mesta. Veľmi rýchlo, nielen očami, ale aj v nohách pocítite, že Lyon je postavený na kopci. Návštevu baziliky z bieleho kameňa si treba zaslúžiť strmým stúpaním po klukatých uličkách starého mesta alebo vyšliapaním nespočetného množstva schodov.

„*Traboules, tie tenké tunely, ktorými sú na všetky strany prepichované staré bloky domov a ktoré sú skvelými skratkami (niektoré traboules majú až šesť, sedem východov na všetky strany, a keby sme sa tu začali hrať na schovávačku...) Juliette nadalej vravela: Nemám rada Lyon... ale možno to ani nebola pravda*“.

(*Elsa Triolet*)

Le premier accroc coûte deux cents francs)

Lyon je Antoine de Saint-Exupéry, Malý princ, ružová pralinková briška, tajomné stredoveké pasáže traboules, Lyon je Bazilika de Fourvière a pohľad na ňu z takmer každého miesta v starom meste, Lyon sú lyonské štupele – les bouchons lyonnais, ako nazývajú reštaurácie s typickou lyonskou kuchyňou. Lyon je výroba hodvábu, farebné hodvábné šatky vo výkladoch a divadelná bábka Guignol.

Obedovali sme na terase námestia pri Rue du Bœuf v Bouchon lyonnais. Tak ako v Paríži sa najradšej obeduje v *brasserie parisienne*, v Lyone sa vyhľadáva *Lyonský štupeľ*. Vyprázaný syr St Félicien so šalátom, grilovaný camembert s medom a tatarák s hranolkami, gurmánska káva na tácke obklopená mini čokoládovými koláčikmi, lyonskou špecialitou – pralinovým koláčom ružovej farby, maličkou *tarte Tatin* s kôpkou šľahačky. V časoch, keď ešte existovali tkáčske dielne, obed, ako ho poznáme dnes, ešte neexistoval. Robotníci pracujúci s hodváhom, nazývaní *les Canuts*, mávali výdatné raňajky *mâchon*. Raňajky sa jedli skoro ráno a pozostávali z údenárskych výrobkov a vnútorností. Reštaurácií spadajúcich pod kategóriu *Bouchon lyonnais* je v Lyone okolo dvadsať. Sú označené obrázkom mužíka v klobúku s pohárom vína v ruke a majú na stoloch červeno-biele kárované obrusy. Doslovný preklad slova *bouchon* do slovenčiny je štupeľ – zátka, no ich história so štuplom nemá

nič spoločné. Slovo *bouchon* pochádza zo zvyku kabaretárov (staré povolanie akýchsi bufetárov, ktorí predávali víno a jedlo) označovať ich obchody zavesením zväzku vetvičiek na dvere. *Bouchon* predstavoval vetvy smreku, zviazané do gule, ktoré sa vešali na dvere kabaretov. Ide o zdobneninu zo starofrancúzskeho *bousche*.

Keby som bývala v Lyone, mojím obľúbeným dezertom by určite bola pralinková brioska, tak ako je to v Paríži mandľový croissant. Na nádraží pri rieke sme prešli cez trh antikvariátnych kníh, deti ma čakali usadené na múre nádražia. Dotýkala som sa lyonských starých obálok Marquézov, Hrabalov, Maupassantov, Célinov. Tu som zistila, akú hrúbku má Célinova kniha *Smrť na úver*, ktorú som čítala v čítačke.

Prevracala som strany drobnej knižky spomienok Simone de Saint-Exupéry so žltou obálkou, na ktorej je fotografia piatich detí. Antoine sa v mojich očiach menil na chlapca, na malého Tonia, nezbedného, zvedavého, po vedomostiach a experimentoch bažiacего Tonka, ktorý sestram sľuboval, že zhotoví lietadlo, už má nakreslený plán, poletia s ním nad Saint-Maurice. Predstavovala som si malé dievčatká, ktoré s otvorenými ústami pozerajú na brata a snívajú. Chlapec Antoine mal veľké sny. My sa teraz obzeráme za jeho detstvom, čítame o hrách v parku, o vetách, ktoré si povedali s bratom a so sestrami, o tom, ako rád spieval a hral na husliach, ako sa tešil experimentom, keď montoval motor na lietajúci bicykel, a vieme, že mal pravdu, keď povedal „*budem vyzerat' ako mŕtvy a nebude to pravda*“. Plynutie času nám okrem nostalgie umožňuje aj toto zadostučinenie; my už vieme, že existuje súvis medzi detstvom v Lyone, prázdninami na zámku v Saint-Maurice, medzi hodinami latinčiny a geografie počas letných prázdnin a pilotom, spisovateľom, stvoriteľom *Malého princa*. Pozeráme sa z výšky, z diaľky po uplynutých desaťročiach a radi by sme tomu chlapcovi Toniovi povedali, aby si pri tých huncútstvach dával pozor, a najmä aby s nimi neprestal, pretože svet ho bude potrebovať. Jeho mame a hostom sediacim večer vo fotečkách salóna v zámku v Saint-Maurice, ktorých Antoine vyčerpával neustálymi

otázkami a oni sa zúfalo pýtali, kedy tie deti chodia spať, máme chuť im všetkým povedať, nech sú k tým deťom zhovievaví, že to množstvo chlapcových otázok je dôležité, on musí položiť každú jednu. Keď ho pestúnka volá, Antoine jej odpovedá, nemôžem, som práve vo svojom lietadle. Ona ho ťahá z postele, Antoine sa jej vyšmykne, behá po izbe, vykrikuje vojenské povely. Ako dvanásťročný, napriek matkinmu zákazu, prejde leteckým krstom a ako dvadsaťdvaročný sa stane pilotom.

V podvečer na veľkonočnú sobotu boli všetky bary, terasy, kaviarne zaplnené do poslednej stoličky. Šťastná hodina v plnom prúde, aj my sme sedeli za malým okrúhlym stolom pri starom pulte baru, pili monaco a Hugo spritz s likérom z bazy a limetkou, nahlas hovorili všetko, čo nám prešlo hlavou, teda dospievajúce deti to asi trochu filtrovali, ja som sa stávala sentimentálnou a každým usrknutím z toho zeleného spritzu ešte sentimentálnejšou.

Syn niečo povedal, dcéra ho odpoveďami zrážala, negovala, on sa mierne začervenal. Zakaždým, už od narodenia, musí pri sestre dokazovať, že aj on vie, vidí, uvedomuje si. Spomeniem si, ako sa zajakával, keď bol malý a začínal hovoriť prvé vety. Vždy chcel predviesť, že aj on vie všetko tak rýchlo ako sestra. Schádzajúc schodmi z baziliky opäť do centra mesta sme sa rozprávali o spomienkach, syn hovoril, že on si nič nepamätá, sestra mu nahnevane kontrovala, že na spomienkach treba pracovať. Ja som tú istú vetu vyslovila takmer naraz s ňou. Jedna spomienka prináša inú, musíš si vedome jednu pripomenúť a potom to v mysli odvíjať ďalej.

Veselými poskokmi sme schádzali po schodoch od baziliky, po ktorých sme predtým s námahou stúpali.

Simone spomína, ako si večer pred zaspáním so sestrou Biche šepkali tajomstvá, vymenúvali „*les bonheurs*“ – šťastia. „*Budeme sa spolu pozerat' na hviezdy. Od starého otca vypýtame veľkú knihu, ktorá je v knižnici v Mans, tú, kde sú planéty vo farbách. A domčeky, ktoré budeme v sene robiť pre zajace. A ďalej... Už spíš?*“

*(Simone de Saint-Exupéry
Cinq enfants dans un parc)*

Aké sú radosti mojich detí? Môcť sa nerušene celý deň hrať na počítači? Kúpiť si novú kabelku? Dcéra mi povedala, že k jej radostiam patrí aj to, keď ráno prechádza cestou do školy cez Luxemburskú záhradu, aj to, keď v knižnici Sainte-Genève pri Panthéone zostáva do záverečnej a keď cez okno knižnice pozerá na vysvietený Panthéon.

Žlté hodvábne šaty černošky svietili na Námestí svätého Jána, tlačila kočík s dieťaťom, kočík hrkotal po dlaždiciach, hodváb žltý ako slnko plápolal za kočíkom. Na námestí Place des Terreaux rozcválaným koňom fontány voda frkala z papúľ, spod kopýt, okolo hrív.

„*Vo svete detských predstáv žiari Veľká noc osobitou intenzitou. Pri čítaní slova Pâques s jeho pôvabne zaoblenými písmenami, podobajúcimi sa na gulaté vajúčko, sme cítili lahodný šok.*“ Na Veľkú noc bolo treba nové šaty a klobúky. Šaty si dávali šiť u krajčírky slečny Perrotovej a na Zelený štvrtok, vyštafirovaní v nových šatách, sa chodievali pokloniť oltárnym sviatostiam. Sukne im dávali šiť dlhé, aby ich znosili čo najdlhšie, Simone si dlhú sukňu tajne špagátom podväzovala, aby pôsobila pod kabátom kratšie. Zazávidela som Simone a jej kamarátkam, že namiesto otázky nášho detstva, koľkých šibačov sme mali, si v škole po Veľkej noci navzájom kládli otázku *Quelles églises as-tu faites?* (V ktorých kostoloch si bola?)

My sme boli v bazilike Notre-Dame de Fourvière, Katedrále sv. Jána Krstiteľa, Kostole sv. Juraja a Katedrále svätého Jána. Veľkonočnú nedeľnú omšu sme vyskladali z omší vo viacerých kostoloch. V uliciach starého Lyonu sú vzdialenosti medzi kostolmi také malé, že v jednom sme počúvali pašie, v ďalšom prvé čítanie, v Katedrále svätého Jána homíliu. Modlitbu Verím v Boha otca všemohúceho začal kňaz silným hlasom, dav v kostole sa pridál, po chvíli sa kňaz odmlčal a nechal odriekať modlitbu dav. Modlitba sa niesla katedrálou ako hlasné mrmľanie, až na konci sa hlas kňaza opäť pridál. Pod vitrážami nad oltárom dym z kadidla so svetlom vytvárali efekt svätožia-ry. Modliť sa po francúzsky sama neviem, na to potrebujem

ostatných, potrebujem niekoho, kto tú modlitbu hovorí so mnou, sama sa viem modliť len po slovensky.

Keď Antoine napísal starej mame, ktorú volali *Mamé* (stará mama v provensalsčine), že ide na cestu do Talianska, deväťdesiatšedemročná žena mu odpísala: „*Mon chéri, pri všetkej kráse, čo uvidíš, myslí vždy na mňa. Objímam Ťa, Mamé.*“

Rodina Saint-Exupéryovcov bývala v Lyone na Ulici du Peyrat. Otec piatich detí zomrel mladý, ako štyridsaťjedenročný. Mladá vdova naďalej bývala v zime v Lyone, teta jej pomáhala tak, že dve najstaršie deti brala k sebe. V lete sa všetci stretávali v zámku v Saint-Maurice-de-Rennes. Marie, Antoine, Didi, Biche a Simone mali spoločnú lásku k zvieratám, kvetom, západom slnka, hrávali divadlo, mali radi šarády a porekadlá, vymýšľali motory.

„Kdesi existoval park s čiernymi jedľami a lipami a starým domom, ktorý som mal rád. Nie je podstatné, či bol blízko alebo ďaleko, že ma nemohol, zredukovaný na rolu sna, zabriať na tele ani prichýliť: stačilo, že existoval, aby naplnil moje noci svojou prítomnosťou. Prestával som byť telom stroskotaným na piesočnom brehu, orientoval som sa, bol som dieťaťom toho domu so spomienkami na jeho vône, plný sviežosti jeho predsiení, naplnený hlasmi, ktoré ho oživovali. Odkiaľ som? Pochádzam zo svojho detstva. Som z krajiny svojho detstva. Nie som si istý, či som od svojho detstva žil.“

Predstavujem si dom, ktorý mu ostal po celý život záze-
mím. Dom, v ktorom po zime otvárajú okenice, prach rozvíre-
ný slnkom, „v miestnostiach s dôverne známymi vôňami rezonu-
jú hlasy. Odpovedajú nám múry. Fotely sa preťahujú, vystierajú
k nám ruky.“ Predstavujem si päť detí, ktoré sú v parku, keď
svieti slnko, a keď prší, zašijú sa na povale, lastovičku, ktorá
vypadla z hniezda starostlivo ošetrojú, aj keď napokon zahynie,
pretože nestrávi chlieb namočený vo víne.

Biche večer rekapituluje svoje šťastia: „*Samozrejme, mám
dve veľké: byť v Saint-Maurice a znovu uvidieť mamu a bratov.
Ale mám aj veľa malých: môj čierny zajac, nové semiačka, ktoré zá-
hradník zasadil, hniezdo slávika v zelených stromoch, záhradnícke*

náradie, čo mi teta dá... Pán farár... Teraz ty, povedz svoje šťastia. Počúvaš?"

Moje šťastia veľkonočného lyonského výletu boli homília v Katedrále svätého Jána, ružové a žlté svetlá na klenbách katedrály, aperol z bazového likéru, večer v hoteli pod jednou perinou, pozeranie komédie s dospelými deťmi, cesta vlakom, citrónová malinovka a čítanie *Zápisok* od Saint-Exupéryho.